

név megterheltsége, elterjedtsége stb. A szerző a nevek vizsgálatában a nyelvi oldalra helyez nagyobb súlyt, de a névadást befolyásoló külső tényezőket sem hanyagolja el. A nyelvi eredet szempontjából figyelembe veszi a magyar, illetve esetleges német nyelvi kölcsönhatást is, noha ez százalékarányban nem jelentős. Eredezteti is egyik-másik nevet, megpróbálja kideríteni az elnevezés eredetét, több lehetőséget is felvet. A névállomány szerkezetét is megfigyelteti a szerző. A nyelvi statisztika alkalmazásával kiderül, hogy a megterheltségi, funkcionális, nyelvi megformáltság szerinti névtípusok milyen számban, milyen arányban vannak jelen a rendszerben. A nevek társadalmi vonatkozásaira szintén fény derül. A köznévi, nem tulajdonnévi eredetű nevek pl. tájékoztatnak a nevek viselőinek szokásairól, életmódjáról, foglalkozásáról, települési viszonyairól, rokonsági kapcsolatairól, emberi tulajdonságáról, életkörülményeiről, tehát fontos, tekintetbe jöhető és vehető népismerteti-társadalmi tanulságokkal szolgálnak.

A legtöbb név már meglevő személynévből (63,340/0) mint többszöböl keletkezett, igen gazdag képzőrendszer alkalmazásával. Keletkezhetett, keletkezett is bőséggel, férfi és női szentek nevéből, közös főnevekből. Összetett szó is lehet alap, de összeforrott szókapcsolat meg többelémi szintagmatikus kapcsolat is. Ami a nevek alapjául szolgáló szófajok megterheltségét illeti, mint várható is, legtöbb a főnév (57,120/0) s melléknév (41,470/0), míg ige 1,240/0, számnév pedig mindössze 2 személynévnek alapja.

A névanyag két megye — Bács-Kis-

kun és Csongrád — 34 településének névhasználatában jelentkező adatokat tartalmazza. Időbeli határai: 1663 és 1985, melybe forrásként beletartoznak a kéziratok egyházi anyakönyvek, az állami és egyházi iratok, jegyzékek, valamint az élő adatszolgáltatók szóbeli közlései. Utánanéztem néhány név meglétének a mi vidékeinken is. Ilyenek a hirtelen előszámlált mintegy száz név közül: Budimčević, Čović, Dulić, Evetović, Išpanović, Ivandekić, Ivković, Jaramazović, Kaić, Karagić, Kopunović, Kulošević, Petrić, Piuković, Rudić, Šarcević, Perčić, Tumbas, Tunić (Vojnić), Vidaković, amelyek errefelé is jól ismertek.

A könyv bevezetéséből megtudjuk, hogy fogantatása, ötlete a bunyevácok utolsó beköltözése 300. évfordulójának megünneplése, és az a szándék, hogy a szerző megismertesse a mai fiatalokkal a bunyevácok múltját. Ez utóbbit szolgálja az óshazáról szóló fejezet. Itt a legújabb kutatások szerinti eredményekről beszámolva szerzőnk is magáévá teszi azt a közhiedelemmel ellentétben levő megállapítást, hogy az óhaza nem a Buna folyó körül keresendő, hanem attól nyugatabbra, a hercegovinai vilajetben. Mandić arról is szól, hogy a magyarországi bunyevácok betelepülésének éve nem 1686-ban, hanem egy évvel később történt, miután Bácska felszabadult a törökök alól.

Mandić nemcsak történeti anyagra, hanem szinkron anyagra támaszkodó monográfiája bizonyítja, hogy a nevek éppen olyan értékek, mint a népköltészet vagy egy-egy műemlék, sok és sokféle kutatásra adnak lehetőséget.

PENAVIN Olga

A SZÜLŐFÖLD NYELVE

Szabó József: *A nagykönyvi nyelvújítás*. Szekszárd, 1986

A falujából más vidékre, városba elszármazott ember különös zsi bongást érez, amikor gyermekkoráról szólhat, vagy amikor szülőhelyére érkezik vissza. Feltűnnek előtte rég nem látott arcok, nyelve hegyére tolnak

olyan szavak, amelyeket már elfeledni vélte. Erzi és tudja, hogy ez egészen más világ, és a nyelv sem ugyanaz, mint amelyet nap mint nap használ.

A nyelv kérdéseivel foglalkozók

közül kevesen vállalkoznak arra, hogy megragadják szűkebb pátriájuk nyelvét, hogy módszeresen feldolgozzák anyanyelvjárásukat. A nyelvjárási monográfiák közül csak igen kevés a teljes, vagyis olyan, amely egy-egy helyi nyelvjárás teljes hangtani, alak-tani-szó-tani és mondattani leírását adja. Szabó József munkája ezzel a célkitűzéssel készült.

A dialektológiai szakirodalomban aránytalanul sok a hangtani tárgyú dolgozat az alaktaniakhoz, különösen pedig a mondattaniakhoz viszonyítva. A nagykovácsi nyelvjárásról szóló monográfia az alaktant és a mondattant sem hanyagolja el, sőt a szóképzéssel is elég kimerítően foglalkozik. Feltűnő a szóképzés tárgyalásának a részletessége és a ragozásról szóló rész viszonylagos rövidsége.

A szerző a szegedi JÁTE Bölcsészettudományi Karának a docense, a Tolna megyei Nagykovácsiban született és nőtt fel. Az, hogy anyanyelvjárásáról írt monográfiát, megkönnyítette ugyan az anyaggyűjtést és a feldolgozást, egyúttal azonban növelte a felelősséget. Magnetofonfelvételek készítésén kívül bőven élt a passzív megfigyelés (és a lejegyzés) lehetőségével. A falu kétezer lakosának szinte mindegyike valamilyen formában adatközlőjévé vált.

A Kőnyiban beszélt tájnyelv rendszerének leírásában a szerző gondosan ügyel arra, hogy a megfigyelt nyelvi jelenségeket a köznyelv tényeihez viszonyítsa, hogy sajátosságukat, gyakoriságukat, szerepüket köznyelvi megvilágításban tárja elénk. A szóban forgó nyelvjárást nem ismerő vagy a nyelvészetben is kívülről álló számára a köznyelv az a biztos támpont, amely felől egy nyelvjárást szemlélhet, érthet és értékelhet.

Mivel az anyaggyűjtés egy hosszabb időszakban (1962-től 1982-ig) folyt, lehetőség mutatkozott bizonyos nyelvi mozgás megragadására is. A környező helységek tájszólásától a nagykovácsi nyelvjárás csak kis mértékben tér el, és ezek nincsenek is rá különösebb hatással. A köznyelv viszont erőteljesen befolyásolja ennek a nyelvjárásnak az életét, mind többen közelítenek beszédükben a köznyelvi normához.

A köznyelvi hatás mértéke a jelenségektől függően alakul. A szerző nyelv-szociológiai megközelítéssel tárja fel a vizsgált nyelvjárásnak azokat az elemeit, amelyek kevésbé ellenállóak a változással szemben.

A nyelvi mozgás főleg a szókinccsen figyelhető meg. A nagykovácsi nyelvjárásban előfordulnak olyan esetek, amikor párhuzamosan él újabban terjedő (rendszerint köznyelvi eredetű) szóalak, az általánosan használt és egy archaikus, visszaszoruló is (pl. készlődik — cühölődik — köszülődik; napraforgó — szotyola — tányérbél; fölfordulás — ordung — szilenciom). Az efféle szinonimasornak olykor hiányzik az egyik tagja (az archaikus vagy az újabban terjedő), arról tanúskodva, hogy egy-egy tájszó még nem avult el, vagy hogy a visszaszoruló szóalak helyett elterjedtet még nem veszélyezteteti valamely neologizmus.

A szerző a nyelvi formák előfordulásának gyakoriságát minden nyelvi szinten megfigyeli és regisztrálja. Bemutatja a fonémák megterheltségét, a képzők gyakoriságát és termékenységét, a beszédben használt mondatok hosszúságát stb. Megállapítja, hogy a nagykovácsi nyelvjárásban sok az ultrarövid mondat, és kevés a szerkezetes (vagyis a bonyolult, zsúfolt) megoldás. Egy nyelvi-nyelvjárástani tévhit eloszlatásához járul hozzá a szerző azzal, hogy az összetett mondatok gyakoriságát vizsgálja, sokan ugyanis úgy vélekednek, hogy a népnyelv gyakrabban él az egyszerűbb megoldásának vélt mellérendelő mondat szerkesztéssel. Kiderült, hogy a nagykovácsi nyelvjárásban az alárendelés éppoly gyakori, mint a mellérendelés.

A monográfia a vizsgált nyelvjárásnak több olyan sajátására hívja fel a figyelmet, amelyben eltér a magyar köznyelvtől. Például a j-tővű igékre (ezek a köznyelvben v-tővűek), egyes hangrendi átcsapással létrejött szópárokra (kortany — kortent, lobog — löbög, nyomkod — gyömköd, bozszorog — bözsörög, csucska — csücske stb.), rendhagyó fokozású mellénevekre (pl. művelty, műveltyebb, bolond — bologyabb, huncfut — hunc-

futtyabb, kék — kékyebb, vén — vénnyebb stb.), a v hang hasonító hatására (nyidva, kébvisel, ázsvány) stb.

A nyelvjárásoknak ma is fontos szerepük van nyelvünk életében, még mindig elég sokan használnak nyelvjárási kódot a köznyelvi helyett vagy mellett. A hagyományos életformák

átalakulásával azonban bizonyos nyelvjárási jelenségek mindinkább háttérbe szorulnak az emberek beszédéből. Ezek mentése érdekében van szükség ilyen tüzetes nyelvjárásleírásokra, mint amilyen Szabó József monográfiája.

MOLNAR CSIKÓS László

SZÍNHÁZ

AZNAP, MIKOR A PÁPÁT ELRABOLTÁK

Mi történt azon a napon, amikor a pápát elrabolták?

Béke volt.

Kitört a világbéke. Huszonnégy óráig nem öltek meg sehol senkit sem, az egész világon béke volt. Megvalósult egy álom, még ha csak egyetlen napra is, de megtörtént.

Mert Samuel Lebowitz New York-i taxisofőr így akarta. És akarthatta, mert egy véletlennek köszönve hazavitte szerény, külvárosi család házába a pápát, s váltságdíjúl nem pénzt, hanem egynapi általános békét követelt. A foglyot előbb bezárta a spájzba, majd miután a család tudomást szerzett a nem mindennapi vendégről, a szentatya családtag lett Lebowitzéknál. Asztalhoz invitálták, később önszántából krumplit hámozott, pulóvert kötött, ebéd közben borozgatás után elbóbiskolt az asztalnál, sakkozott Meyer rabbi-val, sőt megfigyelői szerepet vállalt, amikor a New York-i rendőrség ostrom szándékával körülfogta a kertes házat, amelyet a háborúban aknász képe-sítést szerzett családfő megközelíthetetlenül körülaknázott. Egyszóval Albert pápa, akit Lebowitzné csak Angelónak szólít, nagyszerűen érzi magát a fogságban. Pihen. Kikapcsolódik. Érthető, hogy szívesen marad vendégségben, nem akar visszatérni a protokollal merevített „normális” életbe.

Jófofa szituáció, amelyet szimpatikussá tesz a szép, humanus szándék, hogy legyen végre béke a földön. Helyre kis anekdota, de mivel nincs igazi tétje, nem dráma, s nem is vígjáték. Még ha olykor elhangzik egy-egy szellemes mondat, mosolyt kiváltó megjegyzés vagy látunk egy-egy ügyetlen gesztust. Bájos. De — megvallom — bármennyire is szeretném, hogy béke legyen, igazán nem érdekel, nem érint meg a darab kétségtelenül nemes szándéka. A jóságos pápa bácsi pihenője, kikapcsolódása sem érdekel. Érdekel viszont, hogy holnap mennyivel lesz drágább a kenyér, hogy kapunk-e tejet, hogy ismét közelharcot kell-e vívni a magyar tagozat megnyitásáért, és még millió hasonló dolog érdekel. S nem hiszem el ennek a semmi kis előadás ren-